

РОЗДІЛ ІV. ПУБЛІКАЦІЇ НА МАТЕРІАЛАХ МЕТРИЧНИХ КНИГ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Л.Г. Білоусова, к.і.н.

Метричні книги у Державному архіві Одеської області

Цінність метричних книг як історичного джерела очевидна – це історія певних населених пунктів, матеріал для дослідження адміністративно-територіального поділу територій, матеріали для біографічних довідників, енциклопедій, відомості, які запитують в архівах органи Міністерства юстиції – суди, нотаріати, відділи реєстрації актів цивільного стану тощо. Але найчастіше до метричних книг звертаються пересічні громадяни для підтвердження родинних відносин, зв'язку поколінь та фактів біографії членів своєї сім'ї. Саме в актових записах є відомості, що слугують підставою для встановлення родового прізвища й імені, релігійної приналежності, соціального стану, звання, місця проживання, іноді – національності.

У Державному архіві Одеської області зберігається близько 7 тис. метричних книг різних релігійних конфесій – православної, римо-католицької, євангелічно-лютеранської, євангелічно-реформатської, вірменської (вірмено-григоріанської), іудейської, ісламської (мусульманської, магометанської), а також метричні книги так званих «сектантів» та тих, хто не сповідував жодної віри.

Переважна більшість метричних книг (близько 6,2 тис.) належить до православних парафій і сконцентрована у **фонді «Херсонська духовна консисторія» (ф. 37)**. За період майже півторастолітнього періоду діяльності цієї установи офіційні назви її змінювалася відповідно до адміністративно-територіальних змін та меж юрисдикції:

1775 - 1784 рр. – Слов'янська і Херсонська Духовна Консисторія (далі – ДК);

1784 - 1796 рр. - Катеринославська і Херсонсько-Таврійська ДК;

1798 - 1803 рр. - Новоросійсько-Дніпровська ДК;

1803 - 1812 рр. - Катеринославська і Херсонсько-Таврійська ДК;

1812 - 1837 рр. - Херсонсько-Таврійська ДК;

1837 - 1919 рр. - Херсонська ДК (далі - ХДК).

Фонд надійшов на державне зберігання до Одеського крайового історичного архіву у 1927 р. з архіву Єпархіальної ради – правонаступника ліквідованої після революції консисторії. З 1955 р. він регулярно поповнювався: Обласний архів РАЦС передавав в Держархів Одеської області документи, терміни зберігання яких у відомчому архіві минули. Метричні книги надходили також в різні роки після численних адміністративно-територіальних змін і реформ з інших областей України і Молдови. Відбувалися і несподівані виявлення нових матеріалів в Одесі: так, у 1963 р. у приміщенні, що колись належало Духовній Семінарії, виявили 925 справ канцелярії Консисторії.

Більш ніж за 200-річний період свого існування архів Консисторії зазнав значних втрат в період революцій та Громадянської війни, а також у перші роки радянської влади. Є документальні відомості про розкрадання матеріалів до прийняття їх на державне зберігання: у 1920-і рр. голова Єпархіальної Ради повідомляв в своїх рапортах про те, що в приміщенні протікав дах, а через вікна зловмисниками були викрадені численні томи протоколів і журналів, значна кількість сповідальних розписів і метричних книг. Великих втрат фонд також зазнав під час Великої Вітчизняної війни (близько 10,5 тис. справ з 15 тис.).

В результаті, станом на 01.01.2011 р. у фонді нараховується: по описах - 17713 справ, у наявності - 6190 справ за 1752-1928 рр., в т.ч. метричні книги за 1780-1928 рр. (до архіву надійшли метричні книги від церков, що діяли після скасування ХДК).

Науково-довідковий апарат фонду ХДК складається з 24 описів: чотири з них - по канцелярії, інші 20 включають переважно (або виключно) метричні книги.

Інформацію про види і повноту документації дає перелік описів:

№ 1 (канцелярія) - 1778-1908 рр., 4084 справ за описом, в т.ч. 1044 в наявності;

№ 1а (канцелярія) - 1758-1928 рр., 1025 справ за описом, в т.ч. 884 в наявності;

№ 2а (канцелярія) - 1783-1918 рр., 776 справ за описом, в т.ч. 423 в наявності.

№ 2б (канцелярія) - 1900-1919 рр., 7413 справ за описом, в т.ч. 672 в наявності;

Описи по канцелярії ХДК включають управлінську документацію: укази Святейшого Синоду, журнали засідань ХДК, укази і розпорядження єпархіального начальства; формулярні зведення про церкви і священнослужителів Херсонської єпархії; настільні реєстри ХДК; церковні літописи, відомості про призначення, звільнення, переміщення і смерть священнослужителів і церковних старост; про будівництво церков у губернії; інвентарні описи церков єпархії, метричні книги про народження, шлюб і смерть, зведення про видачу метричних свідоцтв; прохання, листування і справи про розірвання шлюбів, книги шлюбних обшуків; матеріали розслідувань і покарань за провину і злочини церковнослужителів і світських осіб, про накладення епитимій; про ченців, що мандрували, і таких, що вийшли з-за кордону; пожертвування; матеріали про прийняття православної віри представниками інших сповідань; про боротьбу православної церкви з розколом і «сектантством».

Інформативним джерелом про церкви *клірові зведення* (рос.: «*клировые ведомости*») ¹, які складаються з 3 частин. Частина 1 «*Відомості про церкву*» містить дані про дату будівництва церкви, престол, утвар, штат, жалування, прибутки та джерела фінансування, наявність землі та її якість, стан будівель церкви, віддаленість від крупних населених пунктів, найближчі населені пункти, наявність при церкві молитовних будинків, цвинтарів, дату початку ведення метричних книг та сповідальних розписів, наявність приходських книг, дані про капітал та його рух, склад бібліотеки, відомості про школи при церкві, наявність церковного старости.

Частина 2 «*Послужні списки священно-церковно-служителів з їхніми сімействами і церковних старост і відомості про удовиць і сиріт, які підвідомчі церкві*» містить найдетальніші біографічні відомості про священників, дияконів, псаломщиків та ін., зокрема про пересування по службі та нагороди, а також про членів їхніх сімей.

Частина 3 «*Відомості про парафію*» є статистичним зведенням про населені пункти, що входили до парафії, кількість будинків або господарств, кількість жителів (всього, окремо чоловіків та жінок), відстань до церкви, кількість парафіян - окремо духовних, дворян, міщан, селян, іновірців (євреїв, магометан та ін.), розкольників (із зазначенням, якого толку), сектантів (якої і скільки секти). Клірові зведення завершуються *списком про службу старости* даної церкви за певний період.

По канцелярії зберігаються також справи, що доповнюють метричні книги, наприклад: «*Різні документи*», «*Свідоцтва про народження, шлюб і смерть, білети та паспорти на проживання в Одесі, які були здані до Михайлівської церкви м. Одеси*» тощо. Це набір різноманітних документів: метричних свідоцтв (витягів) про народження, шлюб і смерть, білетів на проживання від поліції, паспортів та квитанцій від міських дум, вдівських видів від приказів громадського призріння (піклування), свідоцтв про приписку до призовної дільниці від управ та ін. На початку справ є хронологічний перелік парафіян, що подавали документи для реєстрації шлюбу. ²

¹ В описах клірові зведення можуть зазначатися як «Відомості про церкви і послужні списки духовенства», «Формулярні списки про церкви та їх священнослужителів» та ін.

² Держархів Одеської обл., ф. 37, оп. 4, спр. 140 (1850-1870-і рр.); 198 (1870-1875); 219 (1897).

Цінним джерелом для підтвердження шлюбних відносин є *шлюбні обшуки*, що містять інформацію про наречену і нареченого та резолюцію про відсутність перепон для церковного обряду.

Матеріали *про розірвання шлюбів* містяться в указах консисторії, окремих справах по розгляду прохань про розлучення та щорічних настільних реєстрах судного столу консисторії. Настільні реєстри є хронологічним переліком документів (заяв, прохань, скарг, листування, протоколів консисторії та ін.), що надходили на розгляд судного столу з різних питань: порушення закону або правил поведінки духовними особами та служителями, незаконне звільнення з посади, конфлікти між парафіянами і священниками тощо, а також подання на розірвання шлюбу. У реєстрі зазначався зміст документа, резолюції по даному питанню та всі вхідні і вихідні реєстраційні номери ¹.

Разом із справами по Канцелярії, у фонді ХДК знаходяться такі документи:

- **Опис № 2 – 1870-1878 рр.**, 147 справ за описом, в т.ч. 136 в наявності. Метричні книги м. Одеси та передмість, Ананьївського, Єлисаветградського, Тираспольського, Олександрійського, Херсонського повітів Херсонської губернії.
- **№ 3 – 1780-1869 рр.**, 1666 справ за описом, в т.ч. 1306 в наявності. Метричні книги м. Одеси і передмість, населених пунктів Ананьївського, Вознесенського, Бобринецького, Єлисаветградського, Одеського, Олександрійського, Ольвіопольського, Тираспольського і Херсонського повітів Херсонської губернії, а також Новоросійських військових поселень.
- **№ 3а – 1839-1881 рр.**, 307 справ за описом, в т.ч. 269 в наявності за 1839-1881 рр. Метричні книги м. Одеси і передмість, населених пунктів Одеського повіту.
- **№ 4 – 1780-1918 рр.**, 240 справ за описом, в т.ч. 237 в наявності. Метричні книги м. Одеси і передмість, населених пунктів Ананьївського, Бобринецького, Вознесенського, Новомиргородського, Одеського, Олександрійського, Ольвіопольського, Тираспольського, Херсонського, Єлисаветградського повітів Херсонської губернії, а також Новоросійських військових поселень. Укази Синоду, протоколи засідань ХДК, фінансові звіти (відомості про прибутки та витрати, жалування причту) і шлюбні обшуки Одеського кафедрального Преображенського собору, відомості про церкви і духівництво, настільні реєстри 2-го судового столу для розірвання шлюбів ХДК, інвентарні описи церков епархії, прохання і листування про розірвання шлюбів і видачу метричних свідоцтв.
- **№ 5 – 1776-1860 рр.**, 28 справ, всі в наявності. Метричні книги церков сіл Добрянка і Сухий Ташлик; формулярні списки священників Варварівської церкви с. Ольвіополь.
- **№ 6 – 1814-1878 рр.**, 132 справи, всі в наявності. Метричні книги м. Одеси і передмість, Одеського повіту.
- **№ 7 – 1843-1877 рр.**, 7 справ, всі в наявності. Метричні книги Ананьївського повіту.
- **№ 8 – 1806-1915 рр.**, 88 справ за описом, всі в наявності. Метричні книги Аккерманського², Балтського, Ізмаїльського і Тираспольського повітів.
- **№ 9 – 1860-1882 рр.**, 6 справ, всі в наявності. Метричні книги Успенської церкви с. Олександрівка (Арнаутівка) Одеського повіту.
- **№ 10 – 1821-1888 рр.**, 53 справи, всі в наявності. Метричні книги передмість Одеси, Ананьївського, Одеського і Єлисаветградського повітів Херсонської губернії та Балтського повіту Подільської губернії.
- **№ 11 – 1875-1911 рр.**, 22 справи, всі в наявності. Метричні книги м. Одеси і передмість, Одеського повіту.
- **№ 12 – 1875-1883 рр.**, 80 справ, всі в наявності. Метричні книги м. Одеси і передмість.

¹ Держархів Одеської обл., ф. 37, оп. 4, спр. 233.

² Надходження метричних книг з території у межах сучасної Одеської області.

- № 13 - 1882-1925 рр., 1189 справ, всі в наявності. Метричні книги м. Одеси і передмість, пароплавів, Григоріє-Безюкова монастиря (1889-1012), Одеського старообрядницького молитовного будинку (1884-1906), Софіївської церкви у маєтку Фальц-Фейна (1889-1912) та ін.; шлюбні обшуки Одеського Преображенського Собору (1913-1914), одеських церков - Успенської (1918), Покровської (1919-1920), Олексіївської (1920), Стрітенської (1920) і Входоієрусалимської (1893-1918), Петропавлівської с. Павлівки Тираспольського повіту (1913).
- № 13 б - 1907-1919 рр., 39 справ, всі в наявності. Метричні книги старообрядницької громади м. Одеси¹.
- № 13 в - 1907-1919 рр., 3 справи, всі в наявності. Метричні книги міської управи про сектантів м. Одеси та осіб, що не належали ні до якої віри (спр. 3).
- № 13 г - 1912-1921 рр., 10 справ, всі в наявності. Метричні книги 2-ї Одеської громади євангельських християн.
- № 14 - 1876-1890 рр., 167 справ, всі в наявності. Метричні книги передмість м. Одеси, Одеського, Тираспольського повітів.
- № 15 - 1784-1869 рр., 45 справ за описом, в наявності 43 справи. Метричні книги м. Одеси і передмість, Вознесенського, Одеського, Олександрійського, Тираспольського, Херсонського, Єлисаветградського повітів, міст Миколаєва, Олександрії, Херсона, Єлисаветграда; військових поселень Богданівка, Білоусівка, Щербанка та ін.
- № 16 - 1891-1917 рр., 79 справ, всі в наявності. Метричні книги м. Одеси і передмість, Одеського повіту.
- № 17 - 1858-1919 рр., 13 справ, всі в наявності. Метричні книги Одеського повіту (села Олександрівка, Благоеве, Баранівка, Баранове, Великий Буялик, Ново-Миколаївка, Северинівка, Шарове, Євгенівка).

Така різноманітність у географічному плані пояснюється, зокрема, численними адміністративно-територіальними змінами у радянський період, в результаті яких до складу ХДК на державне зберігання надійшли книги церков не тільки Херсонської, а й Подільської і Бессарабської губерній. Наявність метричних книг пароплавів, військових формувань та шпиталів є відображенням специфіки регіону та певних історичних подій, зокрема Першої світової війни.

В результаті особливостей комплектування одиниць зберігання в різні історичні періоди значна частина метричних книг по окремих церквах, особливо за першу половину ХІХ століття, виявилася сформованою у вигляді окремих справ під узагальненими назвами: «Метричні книги м. Одеси», «Метричні книги м. Одеси і Одеського повіту», «Метричні книги Одеського повіту», аналогічні назви по інших повітах. Ці книги з «глухими» заголовками потребують укладання внутрішніх описів до кожної справи.

Така робота вже здійснена групою дослідників під керівництвом А.В.Пивовара за період з 1780 по 1812 роки, результати опубліковані.² Наразі учасниками проекту А.В. Пивоваром, С.Г. Решетовим, О.І. Пешим готується черговий довідник за період з 1813 року до кінця ХІХ ст.

Метричні книги велися за встановленими формами, визначеними «Законами про стани» Російської імперії³ (див. Додаток 1). Однак у різні періоди форми могли дещо змінюватися та мати свої особливості. Православні метричні книги ф. 37, як правило, складаються з 3 частин.

¹ Див. також оп. 3, 13 (Покровська церква).

² Фонд Херсонської духовної консисторії: відомості про метричні записи 1780-1812 років / Державний архів Одеської області // Авт.-упор.: А.В.Пивовар, М.В.Ковтун.- К.: Академперіодика, 2008. - 312 с.

³ Законы о состояниях (Св.. Зак. , т. IX). / Сост. А.М.Нюренберг - М., 1894. - XII+464с.

Частина 1 - «Про народжених» включає такі відомості: номер актового запису з розподілом окремо на чоловічі і жіночі номери (іноді наскрізна нумерація); число і місяць народження (в деяких книгах початку ХІХ ст. не зазначалися); число і місяць хрещення; відомості про батьків - стан (підданство, титул, звання, чин), прізвище, ім'я та по батькові батька; ім'я та по батькові матері; віросповідання; прізвища, імена та по батькові хрещених батьків (рос. - «восприемников»), їх стан (звання, підданство, титул, чин); ім'я священика, що здійснив обряд. У метричних книгах наявні також актові записи про хрещення дорослих осіб, що перейшли з іншого віросповідання в православ'я. Такі записи не виділені в окремий комплекс, а значаться за хронологією у частині метричної книги про народжених.

Частина 2 - «Про тих, хто вступив у шлюб» містить такі дані: номер актового запису; число і місяць вінчання; відомості про нареченого - стан (підданство, титул, звання, чин), прізвище, ім'я та по батькові нареченого, його вік, віросповідання; аналогічні відомості про наречену; відомості про свідків (поручителів) - прізвища, імена та по батькові, стан (звання, підданство, титул, чин та ін.); ім'я священика, що здійснив обряд.

Частина 3 «Про померлих» має такі відомості: номер актового запису з розподілом окремо на чоловічі і жіночі номери (іноді наскрізна нумерація); число і місяць смерті; число і місяць поховання; відомості про померлого - стан (підданство, титул, звання, чин), прізвище, ім'я та по батькові, його вік і причина смерті; місце поховання; ім'я священика, що здійснив обряд.

Кожна книга завершується «екстрактом» (з 2-ї пол. ХІХ ст. - відомостями) про статистику актових записів за рік з урахування статевого та вікового критеріїв. Окремо зазначалися особи, що перейшли у православ'я та ті, що померли неприродною смертю.

У фонді ХДК зберігаються **метричні книги Одеської старообрядницької громади храму Покрова Пресвятої Богородиці** про народження, шлюб і смерть (40 справ, 1884 - 1919 рр., описи 13, 13 б). Вони велися за встановленими типовими формами. Особливістю є те, що в записах зазначалися ще й повні адреси проживання учасників релігійних обрядів – парафіян. Треба враховувати, що деякі одеські церкви, зокрема Покровська, Успенська, Петропавловська, починали свою діяльність як старообрядницькі, пізніше стали називатися «єдиновірними», а згодом перестали бути старообрядницькими. Перша відома нам старообрядницька метрична книга датується 1800 роком - це книга Старообрядницької Покрова Пресвятої Богородиці церкви міста Одеси Тираспольського повіту, що відносилася до благочинія старообрядницьких (єдиновірних) церков єпархії.¹

Також у фонді знаходяться метричні книги й такої протестантської деномінації як **Друга Одеська громада євангельських християн** (10 справ, 1912-1921 рр.), які виділені в окремий опис 13-г. Вони також мають свої діловодні особливості.

«Книга о родившихся» містить такі відомості: номер за порядком (номер актового запису, нумерація наскрізна); місяць, число, рік та місце (село (місто), губернія, повіт) народження; місяць, число і рік, коли була здійснена молитва з приводу народження дитини; ім'я новонародженого; стать; стан (звання, чин тощо), ім'я, по батькові та прізвище батька, його вік; ім'я, по батькові та дівоче прізвище матері, її вік, віросповідання батьків, повна адреса їх проживання; прізвища та імена хрещених батьків; стан (звання, чин), імена, по батькові та прізвища свідків (рос. «восприемников»); підписи батьків та свідків. Актіві записи щомісяця завірялися головою громади та двома членами ради.

---

¹ Звертаємо увагу на те, що назви обох Покровських церков (тієї, що існувала з 1798 року і тієї, що була збудована у 1890-х роках) – повністю співпадали.

«Книга о бракосочетавшихся» має такі розділи: номер актового запису; місяць, число і місце шлюбу; стан (звання, чин тощо), ім'я, по батькові та прізвище нареченого, його віросповідання, повна адреса проживання; вік нареченого; стан (звання, чин тощо), ім'я, по батькові та прізвище нареченої, її віросповідання, повна адреса проживання; вік нареченої; місце і три дати оголошення шлюбу; підписи подружжя, свідків і того, хто здійснив шлюбний обряд.

«Книга об умерших» включає такі відомості: номер запису; місяць і число смерті; стан (звання, чин тощо), ім'я, по батькові та прізвище померлої особи, віросповідання, повна адреса проживання; вік померлої особи (дата народження) – для чоловіків і жінок окремі графи; стан; причина смерті; стан (звання), ім'я, по батькові і прізвище, адреса проживання особи, що подала заяву про смерть; прізвище особи, що здійснила поховання (проповідника, духовного наставника), місце поховання; підпис особи, що зробила запис у книзі.

В окремий опис виділені метричні книги сектантів м. Одеси (оп. 13-в), що велися Одеською міською управою (3 од. зб., 1907-1919 рр.). Книга про народження (оригінальна назва – «Книга о родившихся сектантах, не объединенных в общины, а также хотя бы и объединенных в общины, но или не признающих духовных лиц, или не имеющих утвержденного наставника»), містить актові записи про баптистів: номер запису, число, місяць і рік народження, ім'я новонародженого, стать, відомості про батьків – звання, прізвище, ім'я та по батькові, приналежність до релігійної громади, адреса проживання, власноручний підпис батька та свідків із зазначенням адрес останніх. Кожний актовий запис завірений міським головою та секретарем.

Виявлено лише один актовий запис про шлюб баптистів за 1918 рік, який зроблено у книзі Одеської міської управи про шлюб осіб, які не визнавали ніякої віри¹.

«Книга для записи умерших сектантов, не признающих духовных лиц» містить відомості про баптистів та старообрядців, що не визнавали священства. По кожній особі зазначалися номер актового запису, дата смерті, звання, прізвище, ім'я та по батькові, віра, адреса проживання, відомості про шлюб; звання, прізвище, ім'я та по батькові чоловіка померлої або жінки померлого з адресою їх проживання; причина смерті; звання, прізвище, ім'я та по батькові особи, що зробила заяву про смерть; відомості про духовних осіб, які здійснили погребіння, та місце поховання; підписи голови та секретаря Одеської міської управи.

У фонді ХДК зберігається книга Одеської міської управи про громадян, які не належали ні до якої віри («Метрическая книга Одесской городской управы о лицах, не принадлежащих ни к какой вере, за 1917 год»). Перший запис у цій книзі було зроблено 29 вересня 1917 р. про шлюб між 22-річним студентом Новоросійського університету Всеволодом Васильовичем Зав'яловим та 30-річною жінкою-лікарем Саррою Вольфівною Тав'євою – обоє не сповідували жодної з релігій. Вказувалися їхні адреси, звання, імена та по батькові поручителів з адресами проживання, також зазначалося, що з 16 по 23 вересня 1917 р. було здійснено публічне оголошення - об'яви про шлюб вивішувалися при вході до будинку міської управи. У вірчому записі за підписами голови, секретаря та 5 членів управи було зазначено, що управа засвідчує, що цей шлюб був заявлений особисто нареченим і нареченою у присутності управи, підтверджений поручителями (свідками), після публічних оголошень ніяких заяв проти даного шлюбу не було; отже, згідно з законом Тимчасового уряду від 14 червня 1917 р., акт про шлюб було внесено до даної книги². Аналогічна книга збереглася й за 1918 (червень – грудень) - 1919 (січень – листопад) рр.³

¹ Держархів Одеської обл., ф. 37, оп. 13 в, спр. 3, арк.. 4 зв. - 5, № аз 53.

² Держархів Одеської обл., ф. 37, оп. 13, спр. 1173, арк. 1 зв. - 2.

³ Там само, ф. 37, оп. 13 в, спр. 3

У 2007–2011 рр. до Державного архіву Одеської області надійшли дореволюційні метричні книги з районних та міських відділів РАЦС, які було сформовано в окремі фонди благочиній за географічним принципом, хоча частина цих надходжень є логічним хронологічним продовженням фонду ХДК і повинна бути включеною, на думку автора, до ф. 37.

З іншого боку, таке фондування спрощує пошук інформації, якщо зважити на численні адміністративно-територіальні зміни 1920-1930-х рр. у складі Одеської області та відсутність вичерпних довідників. Наприклад, така адміністративно-територіальна одиниця, як повіт, на теперішній час є територією кількох сучасних районів. Через численні зміни адміністративно-територіального підпорядкування, перейменування районів і населених пунктів документація органів РАЦС виявилась розпорошеною між різними архівними фондами, які при надходженні на державне зберігання систематизувалися вже за сучасним адміністративно-територіальним поділом. Виходячи з цього, треба враховувати, що метричні книги по одному й тому ж населеному пункту можуть знаходитися у різних фондах, які надійшли з різних відділів РАЦС.

Хронологічні рамки «дорадянських» метричних книг було розширено до 1939 р. у зв'язку з надходженням до Держархіву книг церков Бессарабії, яка у 1918-1940 рр. перебувала у складі Румунії. Нижче подається **перелік фондів**, із зазначенням їх адміністративно-управлінського підпорядкування (станом на 01.07.2011 р.):

Херсонська духовна консисторія

- **Ф. 896**, Благочиніє Ананьївського округу Херсонської духовної консисторії (колекція метричних книг відділу реєстрації актів цивільного стану **Ананьївського** районного управління юстиції Одеської області), 1890-1919 р. 132 од. зб. *
- **Ф. 899**, Благочиніє Мостовського округу Ананьївського повіту ХДК (колекція **Березівського** відділу РАЦС), 1885-1919 рр., 64 од. зб.
- **Ф. 902**, Благочиніє Маяківського округу Одеського повіту ХДК (колекція **Біляївського** відділу РАЦС), 1891-1917 рр., 145 од. зб.
- **Ф. 904**, Благочиніє Катаржинського округу Тираспольського повіту ХДК (колекція **Велико-Михайлівського** відділу РАЦС), 1884-1920 рр., 89 од. зб.
- **Ф. 905**, Благочиніє Янівського округу Одеського повіту ХДК (колекція **Іванівського** відділу РАЦС), 1891-1916 рр., 2 од. зб. (22 книги за 1858-1919 рр. раніше увійшли до оп. 16).
- **Ф. 910**, Благочиніє Валегоцулівського округу Ананьївського повіту ХДК (колекція **Котовського** відділу РАЦС), 1875-1916 рр., 31 од. зб.
- **Ф. 911**, Благочиніє Любашівського округу ХДК (колекція **Любашівського** відділу РАЦС), 1893-1921 рр., 46 од. зб.
- **Ф. 912**, Благочиніє Овідіопольського округу ХДК (колекція **Овідіопольського** відділу РАЦС), 1884-1919 рр., 115 спр.
- **Ф. 913**, Благочиніє Тираспольського округу Тираспольського повіту ХДК (колекція **Роздільнянського** відділу РАЦС), 1891-1917 рр., 36 од. зб.
- **Ф. 918**, Благочиніє Дубоссарського округу Тираспольського повіту ХДК (колекція **Фрунзівського** відділу РАЦС), 1891-1919 рр., 27 од. зб.
- **Ф. 919**, Благочиніє Катаржинського округу Тираспольського повіту ХДК (колекція **Ширяївського** відділу РАЦС), 1888-1919 рр., 63 од. зб. (2 метричні книги за 1921-1922 роки включені до фонду Одеського міського РАЦС – ф. Р-8085, оп. 7).
- **Ф. 922**, Благочиніє Мостовського округу Тираспольського повіту та Валегоцулівського округу Ананьївського повіту ХДК (колекція **Миколаївського** (кол. **Андре-Іванівського**) відділу РАЦС), 1882, 1890-1918 рр., 18 од. зб.

---

* Тут і далі, відповідно: Благочиніє <...> ХДК, ПДК, КДК, РмПЦ; колекція <...> РАЦС.

- * Метричні книги церков території сучасного **Комінтернівського району** Одеської області за 1891–1917 рр. включені до ф. 37, оп. 16.

Подільська духовна консисторія (ПДК)

- **Ф. 898**, Благочиніє Балтського округу Подільської духовної консисторії* (колекція Балтського відділу РАЦС), 1848-1921 рр., 509 од. зб.
- **Ф. 909**, Благочиніє Кодимського округу Балтського повіту ПДК (колекція Кодимського відділу РАЦС), 1876-1923 рр., 40 од. зб.
- * Дореволюційні метричні книги церков на території сучасного **Савранського району** втрачені у роки Великої Вітчизняної війни.

Кишинівська духовна консисторія¹ (КДК)

- **Ф. 897**, Благочиніє Арцизького округу Кишинівської духовної консисторії*, з 1918 р. - Ізмаїльської єпархії Румунської православної церкви* (РМПЦ) (колекція Арцизького РАЦС), 1871-1934 рр., 305 од. зб.
- **Ф. 900**, Благочиніє Аккерманського округу КДК, з 1918 р.- Ізмаїльської єпархії РМПЦ (колекція Білгород-Дністровського відділу РАЦС), 1870-1934 рр., 281 од. зб.
- **Ф. 903** - Благочиніє Болградського округу КДК, з 1918 р.- Ізмаїльської єпархії РМПЦ (колекція Болградського відділу РАЦС), 1870-1934 рр., 817 од. зб.
- **Ф. 907** - Благочиніє м. Ізмаїла КДК, з 1918 р.- Ізмаїльської єпархії РМПЦ (колекція метричних книг відділу реєстрації цивільного стану по м. Ізмаїлу Ізмаїльського міськрайонного управління юстиції Одеської області), 1915 - 1934 рр., 26 од. зб.
- **Ф. 908**, Благочиніє Кілійського округу КДК, з 1918 р.- Ізмаїльської єпархії РМПЦ (колекція Кілійського відділу РАЦС), 1879-1934 рр., 430 од. зб.
- **Ф. 914**, Благочиніє Ренійського округу КДК, з 1918 р.- Ізмаїльської єпархії РМПЦ (колекція Ренійського відділу РАЦС), 1879-1934 рр., 191 од. зб.
- **Ф. 915**, Благочиніє Саратського округу КДК, з 1918 р.- Ізмаїльської єпархії РМПЦ (колекція Саратського відділу РАЦС), 1876-1934 рр., 254 од. зб.
- **Ф. 916**, Благочиніє Тарутинського округу КДК, з 1918 р.- Ізмаїльської єпархії РМПЦ (колекція Тарутинського відділу РАЦС), 1880- 1934 рр., 121 од. зб.
- **Ф. 917**, Благочиніє Татарбунарського округу КДК, з 1918 р.- Ізмаїльської єпархії РМПЦ (колекція Татарбунарського РАЦС), 1877-1934 рр., 267 од. зб.

Ізмаїльська єпархія Румунської православної церкви

- **Ф. 901**, Благочиніє міста Аккермана Ізмаїльської єпархії РМПЦ (колекція метричних книг відділу реєстрації цивільного стану по м. Білгороду-Дністровському Білгород-Дністровського міськрайонного управління юстиції Одеської області), 1923 - 1934 рр., 51 од. зб.
- * Метричні книги по місту Аккерману, селам **Шабо, Турлаки і Кубей** (тепер - Білгород-Дністровського району) за 1869 - 1925 рр., 116 справ, станом на 01.08.2011 р. зберігаються у Міському архіві м. Білгорода-Дністровського.
- **Ф. 906**, Благочиніє Ізмаїльського округу Ізмаїльської єпархії РМПЦ (колекція Ізмаїльського РАЦС), 1920-1934 рр., 64 од. зб.
- * Метричні книги по **Ізмаїльському району** за період до 1920 року зберігаються у **Комунальній установі «Ізмаїльський архів»** (м. Ізмаїл, ул. Савицького, 67 б).

Таким чином, до складу фонду ХДК увійшли метричні книги значної частини території колишнього Новоросійського краю (Херсонської, Катеринославської, Таврійської губерній) і Бессарабської області (губерній), населені пункти яких тепер відносяться до Одеської, Херсонської, Миколаївської, Кіровоградської, Полтавської, Запорізької, Дніпропетровської областей та Республіки Молдови.

¹ У фонді 37 метричні книги Аккерманського та Ізмаїльського повітів зазначені в описі 8.

До 1917 р. на території Російської імперії існувало **12 римо-католицьких єпархій**: Могилівська, Тираспольська, Віленська, Луцько-Житомирська, Тельшевська; сім єпархій діяли на території Царства Польського: Варшавська, Августівська (Рейнська), Калішська, Келецька, Люблінська, Полоцька і Сандомирська ¹.

Римо-католицькі церкви Херсонської і Бессарабської губерній (а також - Астраханської, Катеринославської, Саратовської, Ставропольської, Самарської, Таврійської та Грузії) підпорядковувалися **Тираспольській римо-католицькій єпархії**, резиденція якої знаходилася у місті *Саратові*. До єпархії входило **12 деканатів**: Саратовський, Каменський, Катериненштадський, Марієнтальський, Зеельманський, Бердянський, Катеринославський, Сімферопольський, Миколаївський, Одеський, П'ятигорський і Тифліський.

До складу **Одеського деканату** входило **18 парафій**: 1. Одеса, церква Успіння Богородиці; 2. Одеса, церква Св. Климента; 3. Мангейм (філії Георгенталь і Йоганесталь); 4. Ельзас; 5. Єремівка (філія Шеміот); 6. Кляйнлібенталь; 7. Йозефсталь; 8. Марієнталь; 9. Францфельд; 10. Кандель; 11. Зельц; 12. Баден; 13. Страсбург (філії Степанівка, Миролубівка, Мар'янівка, Андріяшівка (Шлессель)); 14. Северинівка; 15. Понятівка (Лангенберг) і філії Семенівка, Кошари, Біцилівка; 16. Волкове (Ней-Лібенталь) і філії Ней-Баден, Кулакове, Богунське, Косколівка; 17. Єлисаветград; 18. Тирасполь.

В Одесі діяло 3 римо-католицькі костели.

Церква Успіння Богородиці була споруджена у 1853 р. на вул. Катерининській за проектом архітекторів Ф. Моранді і Ф. Гонсіоровського на місці невеликого костела, зведеного ще у 1805 р. (землю для костелу відвели у 1796 р.). У цьому костелі був похований одеський градоначальник граф О.Ф.Ланжерон. Управлінський апарат церкви у кінці ХІХ ст. складався з настоятеля, 2 куратів націй (польської, італійської), церковного правління на чолі з настоятелем, членів правління - синдиків націй (польської, німецької, французької, італійської) та секретаря ².

Церква Св. Климента була зведена на Балківській вул. (Молдаванка) за проектом арх. В.А. Домбровського у стилі «пломенючої готики». Костел був освячений у серпні 1906 року (зруйнована у 1930-х рр.).

Костел Св. Петра (Французька церква) був збудований на вул. Гаванній за проектом арх. Вассала у 1913 р. і працює до теперішнього часу.

Метричні книги римо-католицьких парафій представлені у Державному архіві Одеської області трьома фондами.

Фонд 628 «Римо-католицькі парафіяльні церкви (костели) м. Одеси, сс. Мангейм, Северинівка» (5 од. зб., 1814-1919 рр.) є симбіозом справ з фондів, втрачених у період Великої Вітчизняної війни документів римо-католицьких церков, а саме: ф. 353 «Римо-католицька церква с. Фестерове Одеського повіту Херсонської губернії» (усі 8 од. зб. втрачені), ф. 38 «Одеська римо-католицька парафіяльна церква Успіння Богородиці» (2 од. зб.), ф. 79 «Мангеймська римо-католицька церква» (11 од. зб.) та ф. Северинівської римо-католицької церкви.

Фонд 628 включає 2 метричні книги Мангеймської парафії (німецьких колоній Мангейм, Зельц, Ельзас, Баден та ін.): про шлюб (1814-1847 рр., латинською мовою), про народження (1819-1835 рр., латинською мовою); міста Одеси про шлюб (1867-1878 рр., російською мовою), с. Северинівки (поляки) - про смерть (1844-1858 рр., російською мовою) ³.

¹ Історична довідка подана за виданням: *Линценберг О.А.* Римско-католическая церковь в России. История и правовое положение. - Саратов, 2001. - сс. 348-353.

² Адрес-календарь Одесского градоначальства на 1893 г. - Одесса, 1892. - с. 86-87.

³ Попередня назва Фонд 628 - «Правління римо-католицької церкви Св. Петра у м.Одесі» - є неправильною і зміненою у 2011 р. на дану назву.

Крім метричних книг збереглася всього одна справа з управлінською документацією: договори, купчі, плани та креслення першого Одеського Римо-католицького костелу в ім'я Успіння Пресвятої Діви Марії (заснованого у 1805 р.), фінансові документи, листування з управлінської діяльності (1913-1919 рр.).¹

До справ 2 і 3 фонду 628 укладено детальний науково-довідковий апарат та іменні переліки (див.: Додаток 6).

Фонд 925 (I-447) «Римо-католицька церква у с. Красна Аккерманського (Четатя-Албе) повіту, Бессарабія» (22 од. зб., 1917-1939) надійшов на зберігання до Державного архіву Одеської області у 2003 р. у зв'язку з ліквідацією відділу архіву у м. Ізмаїл. Костел с. Красна (німецька колонія, заснована у 1815/16 рр. вихідцями з Польщі²) підкорявся до 1917 р. Тираспольській римо-католицькій єпархії; з 1918 р. – діяв на території, окупованій Королівством Румунія. Фонд містить тільки метричні книги, латинською мовою.

Фонд 921 «Римо-католицька парафіяльна церква (костел) міста Балти Подільської губернії Балтсько-Ольгопільського деканату Луцько-Житомирської римо-католицької духовної консисторії» (26 од. зб., 1848-1920 рр.) надійшов на зберігання до Держархіву Одеської області у 2007 р. з відділу РАЦС Балтського районного управління юстиції Одеської області. Включає 16 метричних книг та 10 алфавітів російською мовою.

Метричні книги римо-католицьких церков Новоросійського краю зберігаються також у Державному архіві Саратовської області (Російська Федерація) – за місцезнаходженням колишньої Тираспольської римо-католицької консисторії.

Євангелічно-лютеранська парафія Одеси була затверджена 3 лютого 1803 р. і охоплювала лютеранське населення м. Одеси та найближчих колоній Люстдорф, Гюльдендорф, Петерсталь, Фрейденталь.

Німці почали селитися навколо Одеси з 1803 року. В 1804 – 1811 рр. богослужіння проводив пастор Пффересдорф з парафії Грослібенталь, де місцевими колоністами – вихідцями з Вюртемберга була збудована у 1806 р. перша на території сучасної Одеської області лютеранська церква і пасторський будинок. До Грослібентальської парафії відносилося і лютеранське населення міста Одеси. У 1818 р. була затверджена церковна рада. До складу парафії входили переважно німці, але були представники інших національностей – естонці, латиші, поляки, шведи, фіни.

У 1821 р. Одеська міська дума виділила німецькій громаді ділянку землі для будівництва власної церкви. 28 квітня 1824 р. відбулася закладка фундаменту. Розробку проекту було доручено архітектору-італійцю Францу Боффо. Але у 1824 р. наполовину закінчена церква впала. Новий проект доручили іншим архітекторам. 9 жовтня 1827 р. відбулося освячення церкви св. Павла.

До парафії належали і реформати. У 1843 р. вони виділилися в окрему громаду і почали користуватися окремим молитовним будинком. А у 1894 – 1896 роках на зібрані громадою гроші було споруджено Євангелічно-реформатську церкву на вул. Дворянській (проект арх. В.А.Шретера, керівники будівельних робіт – арх. Х.Я. Скведер і А.О. Бернардацці).³

¹ Державний архів Одеської області. Анотований реєстр описів. Фонди дорадянського періоду. / авт.-упор. В.Ю.Алексєєва-Витте // Праці Державного архіву Одеської області. – Том. XXII. – Одеса: Астропринт, 2008. – с. 182-184.

² Karl Stumpp. Die Auswanderung aus Deutschland nach Russland in den Jahren 1763 bis 1862. – Germany, 1991. – 85.

³ Князева Е.Е. Лютеранские церкви и приходы на Украине. XVIII – XX вв. – С.-Петербург, 2003. – 209-211: Церковь Св. Павла. Одесса. – Одесса/Мюнхен, 2010. – с. 12.

Метричні книги євангелічно-лютеранських парафій представлені у двох фондах.

Фонд 630 «Євангелічно-лютеранська парафія церкви (кирхи) Св. Павла у місті Одесі, 1811-1925 рр.» включає 365 од. зб., в т.ч. метричні книги парафії по таких населених пунктах, як місто Одеса, Люстдорф (Ольгіне), Гюльдендорф (Гільдендорф, Кутузове), Фрейденталь. Документація велася німецькою мовою (готичний шрифт). Фонд потребує розробки довідкового апарату, оскільки метричні книги не виділені в окремих комплекс і зазначені як «відомості про народження, шлюб, смерть» тощо.

Метричні книги доповнюються дотичними документами, такими як: списки (в т.ч. посімейні) парафіян із зазначенням дат народження, шлюбу, смерті; відомості про народжених, конфірмованих та таких, що уклали шлюб; справи про розірвання шлюбів, свідоцтва про хрещення, листування про позашлюбних дітей, про громадян, що перейшли до інших віросповідань, справи про наслідування майна за духовними заповідями, списки іноземців, листування про іноземців; квитки на виїзд за кордон; відомості про школи та вчителів Одеського приходу, списки учнів училища при церкві св. Павла. Фонд включає також укази С.-Петербурзької Євангелічно-лютеранської консисторії про збирання пожертвувань, порядок конфірмації, проведення свят; протоколи провінційних та окружних синодальних засідань, засідань церковної ради, листування про призначення та звільнення вищого духовництва, формулярні списки священників; проповіді священників, тексти молитов, листування про нагородження духовних осіб, відомості про богослужіння (див. Додаток 4).

Фонд 894 «Євангелічно-лютеранські парафії Херсонської, Бессарабської, Катеринославської і Таврійської губерній; Євангелічно-лютеранська парафія м. Одеси; Євангелічно-реформатські парафії м. Одеси та с. Нейдорф (Карманове) Тираспільського повіту Херсонської губернії. 1897-1917» включає виключно метричні книги таких парафій: *Херсонська губернія*: м. Одеса, Бергдорфська, Гофнунгстальська, Глюкстальська (Глікстальська), Кассельська; *Бессарабська губернія*: Арцизька, Бенкендорфська, Бенкендорф-Аккерманська, Бенкендорф-Ейгенгеймська, Ейгенгеймська, Клястіцька, Посталь-Бенкендорфська, Постальська, Саратська, Тарутинська та її філія ад'юнктура Албота, Фер-Шампенуазька та її філія ад'юнктура Ново-Сарата, Фонда-Сарацика; *Катеринославська губернія*: Йозефстальська (Йосипівська) та її філія Олександрівська парафія, Людвігстальська, Розенфельдська; *Таврійська губернія*: Бердянська (Нейштутгарт-Бердянська). Мови – російська, німецька (німецькою зазначені прізвища та імена парафіян).

Метричні книги фонду сформовано за хронологічним принципом, але з численними порушеннями та без урахування географічного принципу, у зв'язку з чим була проведена значна робота по розробці внутрішніх описів до кожної книги та удосконаленню опису (див. Додаток 5). У результаті такої роботи виявлені нові дані, внаслідок чого розширено хронологічні рамки фонду та уточнено його назву. Особливостями німецьких книг у порівнянні з православними є наявність таких додаткових даних, як час народження, дівочі прізвища жінок, дати трьох оголошень про шлюб; день і час смерті; день і час поховання; місце народження померлого тощо.

Дотичним до цих фондів є **фонд 926 (I-1184) «Тарутинська окружна Євангелічно-лютеранська консисторія»** (263 од. зб., 1829-1941 рр.), що містить списки парафіян, інформацію про діяльність релігійних сільських громад, будівництво церков у поселеннях Теплиць, Тарутине, Кульм; про благодійницькі акції на користь російської армії, дітей-сиріт, бідних колоній на Волзі, інвалідів війни; про організацію сільських свят у селах – Дня урожаю (с.Париж), Дня селянина, Дня Націй, Дня німецьких шкіл, Дня Матері (с.Романівка). Є списки переселенців до Канади і Бразилії (1829).

До відома: метричні книги євангелічно-лютеранських церков Новоросійського краю зберігаються також у Центральному державному історичному архіві Російської

Федерації (м. Санкт-Петербург) – за місцем розташування Петербурзької Євангелічно-лютеранської консисторії.

Фонд 924 «Вірменська Апостольська церква імені Григорія Просвітителя міста Одеси» (10 од. зб., 1845 – 1922 рр.) складається з метричних книг про народження, шлюб і смерть за 1845 – 1922 рр., укладених вірменською, російською (1921-1922 рр.) та українською (1921-1922 рр.) мовами. Метричні книги надійшли до Держархіву Одеської області у 1998 р. з відділу РАЦС Головного управління юстиції в Одеської області. Знаходилися у складі фонду ХДК (оп. 13 а), у 2010 р. були виділені в окремий фонд.

Історія вірменської церкви м. Одеси досліджується одеським істориком Д.А. Давтяном. Згідно з опублікованими ним документами, питання про будівництво церкви порушувалися вірменами Одеси з 1823 року. Не маючи власної церкви, вони проводили богослужіння в приватному будинку. Коли у громади з'явилася можливість купити ділянку землі, постало питання про будівництво спочатку молитовного будинку, який на 1841 рік вже діяв і в ньому проходили богослужіння. У кінці 1844 року було закінчено будівництво Вірменської церкви на розі вулиць Базарної і Катерининської, яка діяла до 1941 року (метричні книги велися до кінця 1922 р.). У період німецько-румунської окупації Одеси церква була значно пошкоджена бомбою. У 1951 р. будинок був повністю зруйнований у зв'язку з будівництвом житлового будинку.¹

Державна метрикація єврейського населення здійснювалася у Російській імперії з 1835 року. В Одесі на 1890–1894 рр. діяло більше 60 синагог і молитовних будинків (див. Додаток 7). Реєстрацію народжень, шлюбів, розлучень і смертей здійснював Одеський міський рабинат у складі головного рабина міста Одеси та двох помічників рабина, які обиралися громадою строком на три роки.

Метричні книги іудеїв представлені у трьох фондах.

Фонд 39 «Одеський міський рабинат» (449 од. зб., 1846-1920 рр.) складається з 319 метричних книг та 193 алфавітів до них. За 1875-1919 рр. книги збереглися майже повністю (в деяких книгах відсутні дані за певні місяці); за 1920 рік збереглася лише книга про народження; книги за 1835-1874 рр. втрачені в роки Великої Вітчизняної війни, за виключенням: за 1846 і 1847 роки у наявності 2 книги про народження, за 1854 р. – 3 книги про шлюб, розірвання шлюбу і смерть.

Метричні книги систематизовано за хронологічним принципом. За кожний рік велися окремо 4 книги – про народження, одруження, розлучення та смерть. Мова – російська, деякі книги містять також дублетні записи на івриті.

До більшості метричних книг є *алфавіти* (рукописні); не збереглися алфавіти про народження за 1846-1847 рр.; про шлюб за 1854, 1920 рр.; про розлучення за 1854, 1875-1879, 1903, 1913, 1915-1917, 1919-1920 рр.; про смерть за 1854, 1919 рр.

Особливості єврейських книг у порівнянні з іншими сповіданнями – зазначення дати обрізання для хлопчиків, відсутність записів про хрещених батьків або свідків та наявність книг про розлучення. Метрична книга про розлучених (оригінальна назва – «Книга на записку *разведшихся*») включає такі дані: номер за порядком (номер актового запису), вік чоловіка; вік жінки; посада і прізвище особи, що здійснила обряд розлучення (рабин, помічник рабина); число і місяць розірвання шлюбу (християнський і єврейський); причина розлучення (наприклад, «за взаємною згодою» або «через хворобу»); стан, ім'я, по батькові та прізвище осіб, що розірвали шлюб.

Фонд 39 доповнюється інформацією, яка міститься у ряді **дотичних фондів**.

У фондах «Одеська міська дума. 1795–1920 рр.» (**ф. 4**) та «Одеська міська управа. 1873–1920 рр.» (**ф. 16**) є справи за 1914-1919 рр. щодо євреїв, які не були зареєстровані в Одеському міському рабинаті, зокрема таких, що не сповідували ніяку релігію;

---

¹ Давтян Д.А. История Храма Св. Григория Просветителя Армянской Апостольской церкви в Одессе. – Одесса, 2004. – 108 с.

листування управи з різними установами з питань засвідчення метричних свідоцтв про народження, шлюб, смерть осіб, що не були зазначені у метричних книгах з різних причин; прохання євреїв до Одеської міської управи внести до метричних книг дітей, що не були зареєстровані вчасно з різних причин (батьки не перебували у законному шлюбі, шлюб був укладений після народження дітей, через невігластво, хворобу, смерть батьків, проживання за чужим паспортом, помилку в написанні прізвища або імені та ін.); довідки канцелярії Одеського міського рабина про відсутність запису у метричній книзі; постанови міської управи про встановлення факту народження; довідки пологових установ (притулків, лікарень, акушерів) про народження дитини; свідоцтва про шлюб батьків; виписи з дворових та домових книг про склад сім'ї; виписи з посімейних списків, свідоцтва про освіту та інші документи за різні роки. Мова – російська, іврит.

У фонді «Канцелярія Одеського градоначальника, 1802-1917 рр.» (ф. 2) є розпорядження одеського градоначальника про порядок ведення, перевірку та засвідчення єврейських метричних книг за 1853-1896 рр.; прохання євреїв про виправлення в метричних книгах помилок у написанні прізвищ та імен тощо.

Фонд «Одеське міське по військовій повинності присутствіє, 1884-1920 рр.» (ф. 315) містить метричні виписи військовозобов'язаних, починаючи з 1884 року народження; списки та особові справи призовників (матеріали по євреях в окремий комплекс не виділені).

Фонд 920 «Балтський міський рабинат» (110 од. зб., 1862-1918 рр.) включає 63 метричні книги, що велися російською мовою з перекладом на іврит, та 47 алфавітів до них.

Фонд 923 «Синагоги та єврейські молитовні будинки колонії Абазівка Балтського повіту Подільської губернії (с. Абазівка, Піщана)», 1879-1918 рр. складається з 4 од. зб. Мова – російська та дублетні записи на івриті. Фонд сформовано у 2010 р. – справи виділено з фонду 898 «Благочиніє Балтського округу Кам'янець-Подільської духовної консисторії» (колекція метричних книг відділу РАЦС Балтського районного управління юстиції Одеської області), що надійшов з архіву РАЦС у 2007 р.

Єврейська землеробна колонія Абазівка була заснована у 1848 р. переселенцями з Подільської і Київської губерній неподалік від села Коритного Балтського повіту. За відомостями І.М. Шайкіна, спочатку у колонії проживало 90 сімей, яким було відведено по 20 дес. вільних казенних земель. Оскільки колоністи не мали сільськогосподарського досвіду, вони використовували землі під випас худоби. У 1893 р. в колонії налічувалося 43 двори і 333 жителі. Абазівка як єврейська колонія постраждала в роки революцій і Громадянської війни від погромів, голоду та епідемій, в зв'язку з чим припинила існування у 1922 р. (тепер Абазівка у складі с. Коритне Балтського району Одеської області).

За виключенням вищезазначених фондів 39, 920, 923, метричні книги синагог, які діяли на території міст і районів сучасної Одеської області, на зберігання до Державного архіву Одеської області ніколи не надходили (ймовірно, втрачені під час Громадянської війни та революцій, а також під час Великої Вітчизняної війни).

Фонд 731 «Мечеть (Татарська мечеть) міста Одеси» (5 од.зб., 1849-1917 рр.) надійшов до Держархіву Одеської області з архіву ЗАГС у 1954 р. у складі 1 книги за 1949-1954 роки (з 1998 р. ця книга знаходиться у розшуку). Інші 4 книги за 1873-1917 рр. були виділені з фонду 37 Херсонської Духовної Консисторії у 2002 р. та приєднані до фонду 731. Книги (оригінальна назва «Метрическая книга мечети города Одессы имаму Адикаеву») містять актові записи про народження, шлюб, смерть магометан, що проживали в Одесі; актові записи велися татарською мовою. Мечеть була підвідомча Оренбурзькому Духовному Правлінню.

Таким чином метричні книги, що зберігаються у Державному архіві Одеської області, є цінними історичними джерелами, які використовуються істориками, духовними особами, спеціалістами у галузі демографії, статистики, історії релігійних

установ, а також краєзнавцями, генеалогами та пересічними громадянами, які цікавляться своїми родоводами.

Основним завданням архіву є збереження цього безцінного культурного надбання для майбутніх поколінь. З 2005 р. Держархів у співпраці з Генеалогічним товариством «Юта» (м. Солт-Лейк-Сіті, США) є учасником масштабного міжнародного проекту по оцифруванню кожної метричної книги та створенню їх електронних копій, які стануть доступними не тільки у читальному залі архіву, а й мережі Інтернет. З 2005 по 2011 рр. оцифровано більше 3 тисяч одиниць зберігання, і ця робота продовжується.

Використання метричних книг українськими та зарубіжними користувачами набуває все більших обертів, адже інтерес до сімейної історії, краєзнавства, історії релігійних установ, минулого наших міст і сіл бурхливо зростає. Яскравим доказом того є статистика відвідувань читального залу Одеського архіву: протягом 2010 року архів прийняв 90 громадян з 16 країн світу, 59 з яких займалися виключно генеалогічними дослідженнями за метричними книгами.

Одним з яскравих прикладів реагування архіву на потреби суспільства і конкретних громадян у цьому напрямку є унікальний видавничий проект Державного архіву Одеської області і Одеської філії Грецького фонду культури по публікації даних метричних книг Одеської Грецької Свято-Троїцької церкви. Реалізовано *унікальний генеалогічний проект* – створення автоматизованої бази даних за метричними книгами Одеської Грецької Свято-Троїцької церкви за 1799-1920 роки (каталогізовано 105 метричних книг, до електронного реєстру парафіян внесено понад 100000 імен). За базою даних опубліковано 6 томів довідкового видання «Греки Одессы. Именной указатель по метрическим книгам Одесской Греческой Свято-Троицкой церкви. 1799-1920». Архів і фонд співпрацюють з Генеральним консульством Греції в Одесі, через яке надходять запити від громадян Греції про підтвердження родинних зв'язків та від громадян з України, Молдови, Росії та інших країн про підтвердження грецького походження, національності тощо.

Нижче подаються результати видавничої роботи працівників Державного архіву Одеської області та дослідників за даною тематикою - **перелік публікацій**, при підготовці яких метричні книги стали одним з історичних джерел.

Державний архів Одеської області:

- *Набока О.М. Метричні книги фонду Херсонской духовной консистории // Одеські архіви. Інформаційний бюлетень Державного архіву Одеської області. - № 1. - 1997. - С. 67-69.*
- **Фонды Государственного архива Одесской области. Указатель. Часть 1. Досоветский период** / Авт. и сост. *В.Ю.Алексеева* // Труды Государственного архива Одесской области. - Т. III. - Одесса, 2000. - 224 с.
- **Греки Одессы. Именной указатель по метрическим книгам Одесской Греческой Свято-Троицкой церкви** / Авт.-сост.: *Л.Г.Белоусова, Т.Е.Волкова, Г.Л.Малинова, В.В.Харковенко*. - Ч.I. 1800-1831 гг. // Труды Государственного архива Одесской области. - Т.II. - Одесса, 2000. - 364 с.
- **Греки Одессы. Именной указатель по метрическим книгам Одесской Греческой Свято-Троицкой церкви. - Часть II. 1834-1852 гг.** / Авт.-сост. *Л.Г.Белоусова, Т.Е.Волкова, Г.Л.Малинова, В.В.Харковенко* // Труды Государственного архива Одесской области. - Т. VIII. - Одесса, 2002.-372 с.
- **Евреи Одеси и юга Украины: история в документах. - Кн.1 (кон. ХУІІІ- нач. ХХ вв.)** / Авт. сост. *Л.Г.Белоусова, Т.Е.Волкова* // Труды Государственного архива Одесской области. - Т. VII - Одеса, 2002. - 300 с.
- **Греки Одессы. Именной указатель по метрическим книгам Одесской Греческой Свято-Троицкой церкви. - Часть III . 1853-1874 гг.** / Авт.-сост.: *Л.Г.Белоусова, Т.Е.Волкова,*

- Г.Л.Малинова, В.В.Харковенко // Труды Государственного архива Одесской области. – Т. XI. – Одесса, 2004 – 237 с.
- Белоусова Л.Г. Харковенко В.В. **Метричні книги Херсонської губернії і грецької Одеської Свято-Троїцької церкви в фонді Херсонської духовної консисторії (ГАОО)** // Генеалогічний вестник. – Одесса, 2004. – Вип. 19. – С. 74-78.
  - **Греки Одесси. Именной указатель по метрическим книгам Одесской Греческой Свято-Троїцької церкви. - Часть IV. 1875-1891 гг.** / Авт.-сост.: Л.Г.Белоусова, Т.Е.Волкова, Г.Л.Малинова, В.В.Харковенко // Труды Государственного архива Одесской области. – Т. XII. – Одесса, 2005. – 332 с.
  - **Греки Одесси. Именной указатель по метрическим книгам Одесской Греческой Свято-Троїцької церкви. - Часть V. 1892-1906 гг.** / Авт.-сост.: Л.Г.Белоусова, Т.Е.Волкова, Г.Л.Малинова, В.В.Харковенко // Труды Государственного архива Одесской области. – Т. XV. – Одесса, 2005 – 242 с.
  - *Λίλια Μπλελοουσοβα. Το γένος των Πετροκοκκίνων: περίοδος της Οδησού 19^{ος} – απύχες 20^ο αιώνα.* – Χίος, 2007 – 390 σ. / *Білоусова Л.Г. “Родина Петрококіно: одеський період. ХІХ – початок ХХ ст.* – Хіос, 2007. – 390 с. (грецькою мовою). [книга присвячена історії одеської купецької родини хіоського походження Петрококіно, що здійснила значний внесок у економічне та соціокультурне життя міста Одеси, Причорноморського регіону та Російської імперії у цілому. У виданні представлені матеріали Одеської грецької Свято-Троїцької церкви].
  - **Реєстр фондів Державного архіву Одеської області. Дорадянський період** / Авт. упор. В.Ю.Алексєєва-Вітте // Праці Державного архіву Одеської області. – Т. XXIII. – Одеса, 2008. – 296 с.
  - **Греки Одесси. Именной указатель по метрическим книгам Одесской Греческой Свято-Троїцької церкви. - Часть VI. 1907-1920 гг.** / Авт.-сост.: Л.Г.Белоусова, А.В.Мартинович, А.М.Паниван, М.Г.Батурина, А.Е.Бух // Труды Государственного архива Одесской области. – Т. XXVII. – Одесса, 2009. – 344 с.
  - *Желясков С.А., Левченко В.А. Метрические книги Александрo-Невской церкви Новороссийского университета как источник биграфических исследований его профессорско-преподавательского состава* // Юго-Запад. Одессика. Историко-краеведческий научний альманах. – Вип. 11. – Одесса, 2011. – С. 22-34.
  - **Греки Одеси. Именной указатель по метрическим книгам Одесской Греческой Свято-Троїцької церкви. Часть I, изд 2-е, доп. 1799 – 1832, 1836.** / Авт. и сост. Л.Г.Белоусова, А.В.Мартинович, А.М.Паниван, М.Г.Батурина, С.Н.Герасимова, С.Е.Березин // Труды Государственного архива Одесской области. – Т. XXXII. – Одесса, 2011 р. – 678 с. (у друці)

Дослідники:

- *Дивный И.В. Страницы военного некрополя старой Одессы.* Биографический справочник. – Киев, 1996. – 216 с
- *Дивный И.В. Страницы военного некрополя старой Одессы.* Биографический справочник. Книга вторая – Киев, 2000. – 186 с.
- *Дивный И.В. Страницы военного некрополя старой Одессы.* Биографический справочник. Книга третья – Киев, 2001. – 32 с.
- *Лиценбергер О.А. Римско-католическая церковь в России.* – Саратов, 2001. – 384 с.
- *Калмакан Н.А. Малобуялькские греки. 200 лет на Одессине.* – Кн. 1-3. – Одесса, 2002-2009.
- *Князева Е.Е. Лютеранские церкви и приходы на Украине XVIII – XX ст.* – СПб, 2003. – 344 с.
- *Давтян Д.А. История Храма Св. Григория Просветителя Армянской Апостольской церкви в Одессе.* – Одесса, 2004. – 108.
- *Арутюнова И.В., Головань В.И., Панасенко Н.А., Перлов Т.И., Шувалов Р.А. Список памятников истории и искусства (могил) на 2-ом городском кладбище, включенных в реестр памятников решениями Одеського облисполкома за №№ 381 от 27.07.71 г., 652 от 25.13.84., 23.08.91.* – Одеса, 2008. – 160 с.
- **Фонд Херсонської духовної консисторії: відомості про метричні записи 1780-1812 років / Державний архів Одеської області // Авт.-упор.: А.В.Пивовар, М.В.Ковтун. -К., 2008. – 312 с.**
- **Розвиток православ'я на Півдні України. Кінець ХVІІІ - початок ХХ ст.: на матеріалах Херсонської губернії та Південної Бессарабії.** Бібліографічний покажчик / Авт.-упор.: В.В.Самодурова, Н.М.Діанова, В.С.Кочмар. – Одеса, 2010. – 440 с., іл.